

EL LLATÍ EPIGRÀFIC DE LA SAFOR VALENCIANA

Josep Antoni Clua

ABSTRACT

In this paper, the author studies the main characteristics of the Latin epigraphy from a Valentian region, the Safor. His intention is to give us a whole exposition of the linguistic material. The words are classified according to their morphological condition, being included sigla, abbreviations, etc. Nominative and dative cases proliferate. This corpus is anchored in a rural region, so that political personalities are missing.

Introducció

La comarca de la Safor, per la seva configuració geogràfica, constitueix una unitat de trets distintius ben definits pel que fa al seu poblament. Quant a la llengua, l'epigrafia ens demostra com, des d'època romana, va gaudir també d'una veritable uniformitat en els seus elements. Malgrat que la nostra informació sobre la romanització a la Safor sigui encara molt migrada, som del parer que cal utilitzar cada vegada més aquesta nova i reviscolada ciència epigràfica¹, per tal d'esbrinar el que els monuments o la ceràmica no poden il·lustrar.

¹ Tot i que no sigui aquest l'objectiu del nostre estudi, no podem deixar d'esmentar algunes novetats bibliogràfiques pel que fa al País Valencià, i que ens poden servir de parí: F. ARASA GIL, *Cuadern. de Prehist. y Arq. Castellonense*, 4, 1977, pp. 321-325; F. BELTRÁN, *Epigr. Latina de Sagunto*, València 1980, i G. ALFÖLDY, «Neue und revidierte Inschriften aus Saguntum», *ZPE*, 41, 1981, pp. 219-243, o G. ALFÖLDY, «Ein Corpus der röm. Inschriften aus Saguntum und Umgebung», *AE Arq.* 54, 1981, pp. 117-140, amb correcció d'algunes lectures de F. BELTRÁN; G. PEREIRA, *Inscripciones romanas de Valentia*, València 1979, o els treballs de G. ALFÖLDY, *Res publica Ieserensis*, València 1977, i *Los Baebii de Saguntum*, València 1977, l'obra de R. ENGUIX i C. ARANEGUI, *Taller de Ânforas romanas de Oliva*, València 1977 i un poc anterior el treball de A. VENTURA, *Játiva Romana*, València 1972, entre d'altres.

D'altra banda, la reunió en un corpus-carta epigràfica de les inscripcions saforenques gràcies a la publicació de la *Carta arqueològica de la Safor* dels estudiosos J. Aparicio, V. Gurrea, i S. Climent ha fet molt més fàcil la tasca de presentar aquí el material lingüístic que les esmentades inscripcions forneixen. Ara bé, no pas totes les trenta-cinc inscripcions recollides i estudiades en aquella monografia tenen les mateixes característiques². Un estudi més detallat, que inclogués el context arqueològic-geogràfic, la matèria sobre la qual s'escriu la inscripció, la cronologia i subclassificació de les inscripcions entre les que tenen un caràcter públic, les de caràcter privat, i les que tenen un caire sagrat, i alhora els problemes de *realia*, i d'interpretació de paraules i del text en general, ens mostraria l'heterogeneïtat de les inscripcions, si són apòcrifes, si tenen a veure amb l'antiga demarcació de la Safor o es relacionen, en canvi, amb d'altres municipis o comarques confins, etc.

Finalment, no totes ens forneixen un cabal lingüístic semblant, ans al contrari, sovint es tracta de petits i escadussers fragments o d'inscripcions perdudes i transmeses per estudiosos de la centúria passada o del Renaixement. Esmentem, a títol d'exemple, els noms de Gregori Mayans, G. Simancas, Cean Bermúdez, Nicolás Antonio i, fa més de mig segle, l'edició de Sanchis Sivera, *La Diócesis Valentina. Estudios Históricos*, València, 1920.

El conjunt epigràfic actual de la Safor es compon de trenta-set inscripcions³ de text conegut, és a dir, aquelles que ens han estat conservades o de les quals tenim notícia abans de la seva pèrdua. Malgrat que d'algunes es desconegui la seva localització actual⁴, l'afortunada edició de Sanchis Sivera fa que incloquem en la relació numèrica les dades ambigües d'inscripcions i que, almenys ara per ara, considerem objecte del nostre estudi inscripcions que la investigació posterior titllarà potser de «falses».

² A aquest nombre hi afegirem, en el nostre recull lèxic, dues inscripcions més que no han estat incloses en el treball esmentat (*Carta arqueològica...*).

³ Les dues inscripcions a les quals ens referíem en la nota anterior han estat trobades a Villalonga i en el terme municipal de Gandia respectivament. Pel que fa a aquesta darrera, vegeu l'estudi de G. ALFÖLDY a *Ullal*, 9, pp. 77-78. L'altra, inesbrinable encara, resta inèdita.

⁴ En aquest sentit assenyalem a títol comparatiu que han desaparegut pocs epitafis en relació amb d'altres comarques o ciutats veïnes —poso per cas Xàtiva—, i no ens és, doncs, tan necessari guiar-nos, per al nostre estudi, de la lectura que en van fer els epigrafistes antics.

Si d'acord amb la distribució acceptada normalment, les inscripcions es poden dividir en votives —dedicades a divinitats—, honorífiques —amb destinataris: emperadors, cavallers, senadors— i funeràries, val a dir, però, que el conjunt d'inscripcions llatines de la Safor presenta els tipus propis de l'epigrafia funerària alto-imperial amb l'estela com a forma més comuna, i amb cinc exemplars trobats al terme d'Oliva, dos a Rafelcofer i un a Ròtova⁵. Tanmateix, tenim també plaques quadrades de sepulcres, blocs de possibles monuments, ares funeràries, i tot aquest material pertany, insistim, al que hom anomena «monuments funerals». És ben cert que les inscripcions que conservem no difereixen pel que fa al tipus de fórmules i tipus de lletra, cosa que és freqüent a la Tarraconense durant la primera meitat del segle II. A més, la dispersió de totes les nostres inscripcions és fonamentalment coherent amb un context arqueològic que ens mostra l'horitzó de poblament rural al qual ens referirem més endavant.

D'altra banda, és plenament fefaent que la Safor, que pertanyia a la *Provincia Hispaniae Citerioris* dintre del *Conventus Cartaginensis*, era una província assignada a l'emperador. Per tant, devia tenir una administració pública, de caire rural sens dubte, encara que tingués algun centre polític-administratiu un xic més important⁶ dintre de la xarxa de camins entre nuclis de poblament que creuaven aquesta comarca. El fet és que, des d'una distribució bastant semblant i homogènia del poblament prehistòric i posteriorment ibèric, s'arriba a un resultat divers i fragmentat en petites propietats rurals amb una quantitat limitada de *villae*, conegudes com a cèl·lules econòmiques⁷.

Una altra tasca a la qual ens empeny la troballa d'inscripcions és la consideració de la possibilitat que entre la variada onomàstica perso-

⁵ Cf. J. GISBERT, «L'època romana», dintre del *Llibre de la Safor*, Sueca 1983, pp. 244-246. Les pàgines que assenyalam fan esment de l'epigrafia romana a la Safor.

⁶ Pensi's en el jaciment arqueològic anomenat taller d'àmfores romanes d'Oliva, trobat dins de l'actual casc urbà —vegeu l'estudi suara esmentat de R. ENGUIX i C. ARANEGUI— i també amb la partida de la Catorzena (Potries) —vegeu J.A. GISBERT, «La vil·la romana de la Campina-Catorzena», *Guaita*, 1, La Safor febrer, 1982— i amb l'anomenat Hort del Comte (Daimús), que coincideixen tots dos amb la situació de dues de les grans vil·les de la comarca.

⁷ Paradigma o model de poblament no pas infreqüent a la Tarraconense i tampoc a la resta de les províncies romanes. Per les seves similituds esmentem la comarca barcelonessa del Vallès, malgrat la seva llunyania de la Safor. Vegeu l'estudi de M. MAYER i I. RODÀ, *La romanització del Vallès segons l'epigrafia*, Sabadell 1984.

nal, aparentment no representativa, se'n puguin treure referències a ciutadans romans amb filiació important, amb càrrecs polítics gens menyspreables o que tinguin un cert parentiu amb d'altres individus de la Tarraconense o de la Bètica⁸.

Aquestes i altres qüestions entorn de les troballes epigràfiques poden ésser objecte de posteriors recerques i treballs molt valuosos. Tanmateix creiem que cal posar abans les bases lingüístiques si hom vol aixecar consideracions i interpretacions relatives a la romanització a la Safor. Aquest és, doncs, el nostre objectiu en les línies que segueixen. Un examen minuciós, sempre útil, no tant per a la configuració d'un llatí «saforenc», com per a destacar amb tota seguretat que el material lingüístic (gramatical i lèxic) de les inscripcions de la Safor no ha d'ésser negligit ni menystingut per les històries globals epigràfiques.

El material lingüístic

Comptem amb un material lingüístic d'unes 477 U o paraules gràfiques⁹, la major part de les quals correspon a inscripcions conservades

⁸ Diguem en aquest sentit alguns suggeriments a priori. En primer lloc, prop de l'actual Tijola (província d'Almeria) cal situar la *respublica Tagilitana*, ciutat donada a conèixer a partir d'un epígraf que recorda la donació feta per *Voconia Avita*... Això ens pot furnir elements de parió amb la nostra coneguda i debatuda inscripció «*Voconia Pax*», tot i que això ja va ésser suggerit per Hübner i Masdeu, encara que no pas d'una manera explícita. Recentment el mateix A. VENTURA, op. cit., p. 108 ha citat com el nom *VOCONIUS* apareix també en una inscripció de Cartagena, i a la Galia, Britània, i Nòric en formes derivades, analitzant una inscripció de Xàtiva. D'altra banda, no existeix una prosopografia de la Tarraconense i dels seus «*conventus*». Tanmateix, a partir de les llistes senatorials per províncies elaborades arran de la celebració del *Col·loqui internacional sobre Epigrafia i Ordre Senatorial* (Roma 1981), hom podrà escatir més fàcilment les possibles relacions entre personatges de les inscripcions saforenques i el conjunt del *conventus*. Efectivament, cada vegada són més freqüents els epígrafs on es troben nous senadors o cavallers a la Tarraconense. De troballa recent són el barcelonès Minicius Natalis, o el consular Decius Valerianus, governador de la Tarraconense l'any 238, tot i que són més freqüents els que es coneixen pertanyents a la Bètica.

⁹ Seguïrem els procediments de recompte esbossats pel prof. V. BEJARANO en el *Boletín del Instituto de Estudios Helénicos*, Barcelona, VII (1973), pp. 20 i ss. Voldriem agrair ací sincerament l'excel·lent mestratge del prof. V. Bejarano, de qui tots els que el coneixem ens sentim deutors. Les directrius d'aquest treball que teniu entre les mans les ha marcades ell i a ell volem remetre els possibles encerts; no és, tanmateix *ὄψεσθαι* de cap errada.

i una porció poc considerable a les inscripcions amb text arribat per transmissió librària o, en el seu cas, manuscrita. En aquest nombre hi ha incloses formes que apareixen en les 51 sigles o abreujaments que conté el nostre corpus. Convé assenyalar, a més, que aquestes són de fàcil interpretació en les nostres inscripcions, i el seu desenvolupament anirà posat entre parèntesis. D'altra banda, queden minvats considerablement els testimonis epigràfics sobre la flexió nominal i verbal, car les sigles i abreujaments solen afectar el final de les paraules. El nombre de paraules dubtoses i inescrutables, fruit de la ruptura o desaparició d'una part més o menys considerable de certes inscripcions es redueix a 15, i 19 són les vegades en què apareix assenyaldada l'edat del difunt quan aquest morí, i la mitjana que en resulta, a títol només de curiositat demogràfica, és d'aproximadament uns 34 anys. No és pas massa freqüent la restitució d'una o més lletres afectades per la ruptura o desaparició d'una part de la inscripció, i tampoc incideix molt en l'escatiment de la flexió dels mots. Uns 125 són els termes constituïts per paraules senceres (el 26,20 %). Seguim l'índex numèric i afegim una lletra ordinal (a, b, c, etc.) a les inscripcions tal com les trobem numerades en la *Carta arqueològica* suara esmentada de J. Aparicio-V. Gurrea-S. Climent¹⁰.

Noms (substantius i adjectius). Temes en ª (1a. declinació).

Nom. sg. MVNATIA, 109 c; FAVSTA, 109 c; [b]AEBI [a], 108 a; SATVRNINA, 104 b; VOCONIA, 104 a; VALIDA, 102 c; POMPIL[ia], 102 a; MINICIA, 100 c; POMPEIA, 89; [lo] [c]VSTA, 10; MVNA[t]IA, 111; POMPEIA, 89; AP(pia), 104 b; IVLIA, «G»; PLACIDA, «G»; SEM[p]RONIA, «V»; [i]VSTA, «V»; LIB(erta), 109 c; LIBERTA, 102 c; LIBERTAE, 85; F(ilia), «G».

Gen. sg. BITINIAS, 104 c;

Dat. sg. [q]VIE[tae], 95 b; [baebiae], 95 b;

Abl. sg. GALER(ia), 102 a; GAL(eria), 100 c; GAL(eria), 100 b; REPUBLICA, 102 a; SVA, 102 a.

Temes en º-o- (2a. declinació).

Nom. sg. RVSTICVS, 118; SVLPICIVS, 118; P(ublius), 118; BAEBIVS, 117; L(ucius), 117; [r]VSTICVS, 116 b; L(ucius), 116 a;

¹⁰ Les dues inscripcions que no són incloses en la *Carta Arqueològica*... seran abreujades així: Inscripció terme de Gandia: «G»; Inscripció de Villalonga: «V».

SAVFEIVS, 116 a; CN(aeus), 116 a; FESTVS, 111; [p]OMPEIVS, 109 b; ACILIVS, 109 a; PILIGNVS, 109 a; M(arcus), 109 a; [n]UMISIANVS, 106; NVMSIVS, 106; APPIVS, 104 c; Q(uintus), 104 c; MARCELLVS, 104 c; APPIVS, 104 c; Q(uintus), 104 c; FVLVIANVS, 104 b; Q(uintus), 104 b; AP(pius), 104 b; C(aius), 102 c; MARCILIVS, 102 a; MINIVIVS, 102 a; SEVERINVS, 100 c; SEMPRONIVS, 100 c; C(aius), 100 c; HOMVLLVS, 100 b; SER(vius), 99 c; OBILVS, 99 c; P(ublius), 99 a; C(aius), 99 a; L(ucius), 99 a; NEDIMVS, 99 b; SAVFEIVS, 99 b; CN(aeus), 99 b; CN(aeus), ?99 b; L(ucius), 99 b; CONSTITVTVS, 95 a; RATTIVS, 95 a; Q(uintus), 95 a; CAMPANVS, 90; VALERIVS, 90; CLA(udius), 89; P(ublius), 89; C(aius), 89; TERENCEVS, 86; IANVARIVS, 86; TERENCEVS, 86; M(arcus), 86; ACILIVS, 85; M(arcus), ASMENVS, 82; CLAUDIVS, 82; APPIVS, 82; Q(uintus), 82; THA[*u*] [ma]STVS, 86; BAEBIVS, «G»; C(aius), «G»; FLORVS, «G».

SER(vus), 111; FILIVS, 106; GNATI, 104 c; F(ilius), 104 b; FILIVS, 102 a; F(ilius), 100 C; LIB[er]ti, 85.

Gen. sing. IUSTI, 111; MVNATI, 111; Q(uinti), 109 c; Q(uinti), 111; C(naei), 116 a; Q(uinti), 104 b; CARPI, 104 a; PROCVLI, 104 a; BANINII, 104 a; SITI, 102 c; C(ai), 102 c; Q(uinti), 102 c; MARCI, 102 a; P(ubli), 100 b; C(ai), 100 c; CN(aei), 99 c; SAVFEI, 99 c; [c]N(aei), 106; C(ai), «G».

AN(norum), 116; AN(norum), 111; AN(norum), 109 a; A(nnorum), 108 a; A(nnorum), 104 b; ANNORVM, 102 a; ANNOR(um), 100 a; AN(norum), 100 b; A(nnorum), 99 a; AN(norum), 99 c; AN(norum), 95 a; AN(norum), 89; AN(norum), 86; AN(norum), 82; A(nnorum), «G»; AN(norum), «V».

Dat. sing. PARDO, 104 d; PHILINO, 103; BRINO, 103; NICOSTRATO, 103; POM[pe]O, 103; ATELLIO, 100 b; P(ublio), 100 b; VERECVNDIO, 100 b; P(ublio), 99 a.

FILIO, 104 e; FILIO, 104 c; VIRO, 103; FILIO, 102 a; F(ilio), 100 b; FIL(io), 100 b; PATRONO, 99 a; PATRONO, 89; P(atrono), 86; SVO, 95 b; SVO, 116 b.

Abl. sign. [testa]MENT(o), 95 b; ANNIS, 104 d.

Temes en consonant i en -i- (3a. declinació).

Nom. sg. TRVPO, 117; VXOR, 114 d; PAX, 104 a; SOROR, 102 b; MATER, 102 a; DECVRIO, 102 a; NVMI(tor), 89; PISTOR, 85; H[e]R[es]?, 104 a; VXOR, «G».

CARTA BINENSIS, 104 c; AFINIS, 102 c; ALCIDIS, 102 b; DAMA[li]S, 111; C[ivis], 104 c.

Gen. sg. CLEMENTIS, 104 a; VXORIS, 103.

Dat. sg. [ux]ORI, 103; CONTVBERNALI, 82.

Nom. pl. PARTES, 85.

Acus. pl. MESES, 104 d.

Abl. pl. HONORIBVS, 102 a; OMNIBVS, 102 a.

Temes en -u- i en -e- (4a. i 5a. declinacions).

Nom. pl. DIES, 104 d.

Noms grecs (1a., 2a. i 3a. declinacions).

Nom. sg. THYMELE, 116 b; CALITICE, 104 d; ASATE, 100 c; MYSTES, 100 a; PIALE, 99 b; ASTEROE, 89; EROS, 85; SITICHE, 99 a; ESYCHUS, 116 a.

Dat. sg. POLY[de]UCI, 99 a.

Superlatius.

Dat. sg. CARISSIM(o), 104 c; PISSIMIS, 103; CARISSMAE, 103; INDVLGENTISSIMO, 102 a; PISSIMO o PIISSEMO, 104 b.

Pronoms.

a) *Pronoms personals.* SIBI, 102 a; SIBI, 100 b.

b) *Possessius.* SVIS, 102 a (Dat. pl.)

c) *Demostratius.* HAS, 85 (Acus. pl.)

d) *Indefinitis.* QVISQVIS, 85; QVISQVIS, 85.

El verb.

Indicatiu. Present. IMPRECOR, 85; SVM, 102 c; PERCVRRIS, 85; D(at) o D(edidt), 99 b.

Pret. perf. [p]OSVIT, 103; FECIT, 104 b; I(ussit), 111; VIXIT, 104 d; FECIT, 104 d; CVRA(vit), 85; C(uravit), 89; Q(uravit), 116 b; P(osuit), «G».

Subjuntiu present. DICAS, 85.

Infinitius. FAC(iendum), 85; F(ieri), 89; F(IERI), 111; F(aciendum), 116 b.

Participis. FVNCTVS, 102 a; MERENTI, 104 d; L(ibens), 99 b; M(erenti), 102 b; M(erenti), 99 a; M(erenti), 89; M(erenti), 86.

Formes passives perifràstiques. SITVS EST, 117; La resta està inclosa en l'apartat posterior sobre sigles per tal d'evitar la repetició.

Adverbis: H(ic) cfr. en sigles; BENE, 104 d; B(ene), 102 b; B(ene), 99 a; B(ene) 89; B(ene), 86.

Preposicions. a) Amb acusatiu: IN, 85; b) Amb ablatiu: IN, 102 a; (ex), 95 b.

Conjuncions. ET, 104 c; QVE, 86; VTI, 85; ET, 104 d; ET, 104 a; ET, 104 a; ET, 103; ET, 102 a; ET, 100 b.

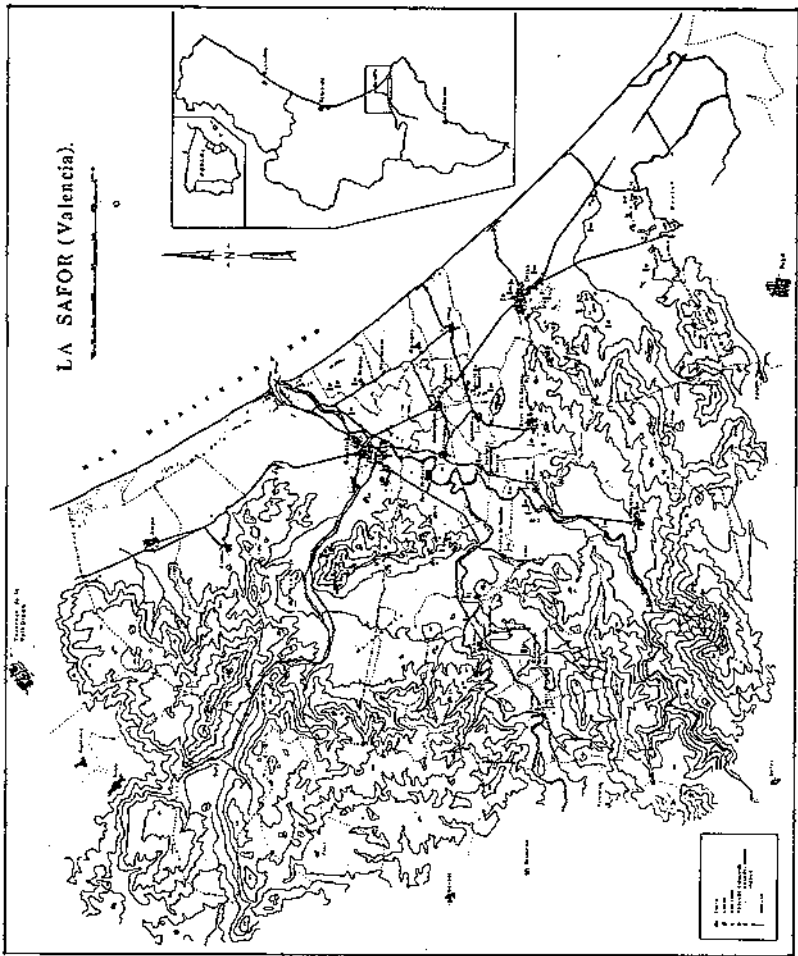
Sigles i abreuaments estereotipats. HIC SITUS EST, 117; H.S.E., 116 b; H.S.E., 116 a; H.S.E., 111; H.S.E., 109 c; H.S.E., 109 b; H.S.E., 109 b; S.T.T.L., 108 c; H.S.E., 108 b; D.M.S., 104 d; H.S.E., 104 c; D.M.S., 104 b; D., 103; B.M., 102 b; H.S.E., 102 a; D.M.S., 102 a; H.S.E., 100 c; H.S.E., 100 a; B.M., 99 a; H.S.E., 99 c; S.T.T.L., 89; B.M., 89; F.C., 89; H.S.E., 89; P.B.M., 86; D.M., 86; HSE (sense interpunció), 86; H.S.E., 85; H.S.E., 82; S.T.T., 85; L.D., 99; H.R. (Heres), 104 a; SVO F.Q., 116 a; HIC S.E., «G»; No esmentem les sigles sobre l'edat (ex. A(nnorum).

DVBBIA. F(ilius)?, 111; HISPA..., 109 b; (...)IO, 103; ELE...RR, 100 c; ...BVS, 102 b; EDI(...)VS, 102 b; MDV, 110; M..., 110; ...ARINVS, 110; ...ANIV..., 110; EG..., 103; AD/LIVS, 103; CLA(udius) o CLA(udia), 105; BAEBI(a) o BAEBI(ā), 105; ME.R. «V».

NUMERALS - CARDINALS. LXXXX, 89; XXVII, 95; XV, 99; X, 100; LX, 99; XXX, 100; X..., 102 a; LXXX, 109; XX, 111; XVIII, 116; LXXV, 109; I, 108; VIII, 104; V, 104; XXXXIII, 104; XVI, 104; XII, 104; LXXXX, 86; L, «G».

Pel que fa a les peculiaritats gràfiques, fonètiques i morfològiques, més aviat exigües, que apareixen en estudiar el *Corpus Inscriptio-num* de la Safor, mereixen assenyalar-se les següents:

La grafia «i» en comptes de «y» en la penúltima síl·laba de SINTICHE, 99 a; l'elecció gramatical i possible de la forma no assimilada IMPRECOR, 85, en comptes de IMPRECOR, així com de MESES, 104 d en comptes de MENSES. La notació possible de PIISSEMO per PISSIMO, 104 b, amb possible apofonia o possible assimilació de la consonant oclusiva sobre la vocal, tot i que no és pas infreqüent. La grafia «-i» en comptes de «-ii» del genitiu dels temes en «-yo-»:

MVNATI, 111; SAVFEI, 99 c; C(ai), «G», el cas contrari en BANINII, 104 a; la grafia antiga «q» en comptes de «c» en Q(uravit), 116 b; el cas contrari en CVRA(vit), 85, i C(uravit), 89. Finalment trobem un genitiu sing. arcaic en «-as», en grau Ø (dintre de les desinències -OS/-ES/-S¹¹), en comptes de «-ae» en BITINIAS, 104 c.

En el lèxic contrasta l'abundància de substantius amb l'escassetesa de verbs, els quals, a més, els trobem acumulats en poques inscripcions —vegeu per exemple les núm. 85 i 89. Aquests dos epitafis contenen gairebé la meitat dels verbs de tot el corpus, i no necessàriament sempre en formes personals.

Els substantius són, en efecte, el grup lèxic més present en totes les inscripcions. Malgrat la gran quantitat de noms propis, els apel·latius són bastant nombrosos i apareixen esparsos arreu de tot el corpus d'inscripcions. El parentiu funciona normalment, i hi ha una forta mancança de terminologia polític-social i militar. A tall d'exemple esmentem un únic cas en què apareix DECVRIO, 102 a.

Ens crida l'atenció, pel que fa als casos, l'alt percentatge de nominatius i de datius; segueix, també amb un alt percentatge, el genitiu, i la resta dels casos està molt mal representada, destacant en uns i altres el nombre singular. Si bé no és sorprenent, tractant-se d'inscripcions, la utilització del nominatiu i el datiu, tenim tanmateix una dada claríssima del sentit «aliterari» i pragmàtic de les nostres inscripcions, que ens informen «parcament» de tot el que no sigui qui ofereix l'epitafi a qui; d'altra banda, això ens demostra, tot i que ja s'hagi conjeurat, que l'índole del *corpus inscriptionum* saforenc és ancorat en una vida rural, sense gaires personalitats polítiques ni grans governants.

Finalment l'angoixant escassetesa de formes verbals, sobretot personals, fa que la major part, més del 50% de les inscripcions, no tingui més que oracions nominals i que la sintaxi del verb sigui molt pobra. Aquestes escasses particularitats sintàctiques ja van ser estudiades en certa mesura en estudiar les sigles, fórmules, amb els casos més freqüents; i com se sap, la sintaxi de les nostres inscripcions, a més d'ésser lliure per la natura de l'ordre dels mots en la frase llatina, es veu circumscrita a l'espai limitat i telegràmic de tota inscripció.¹²

¹¹ Cf. J. MOLINA YÉVENES, *Estudios Latinos, I*, Barcelona, 1969, p. 101, apart. 174.

¹² Cf. J. MAROUZEAU, *L'ordre des mots dans la phrase latine*, tome III, «Les articulations de l'énoncé», Société d'édition, Les Belles Lettres, 1949.